

Fredlöst land

AV KJELL MAGNUSSON

Den 24 mars 1999 började Nato bomba Jugoslavien efter att fredsförhandlingarna i Rambouillet kollapsat. Kjell Magnusson diskuterar situationen i Kosovo ett år efter kriget.

NÄR KRIGET I KOSOVO var över reagerade världen med lättnad och triumf. NATO:s strategi hade varit korrekt, Milošević hade kapitulerat och man hade visat de klenrogna att det var möjligt att vinna ett krig utan att använda marktrupper. Framförallt hade den civiliserade världen givit prov på moralisk styrka i sin vägran att ge efter för ondskan och många talade euforiskt om en ny era av humanitära krig där respekten för mänskliga rättigheter betydde mer än staters suveränitet.

När detta skrivs pågår våldsamma sammanstötningar i Kosovska Mitrovica och många frågar sig om det internationella samfundet har misslyckats. Man gick i krig för att förhindra etnisk rensning och urskillningslöst våld mot civila. Det uttalade syftet var att skapa ett demokratiskt multietniskt samhälle där alla medborgare kunde känna sig trygga. I stället präglas dagens Kosovo av allvarliga övergrepp mot den ickealbanska befolkningen, som i stor utsträckning redan har lämnat provinsen. Vad har gått snett? Vilka misstag har begåtts och hur skall man rätta till dem?

Frågorna visar i vilken utsträckning vi påverkas av den massmediala slöja som omger verkligheten. De flesta har vid det här laget glömt att kriget inte startade som en humanitär intervention, utan som svar på den jugoslaviska statsledningens vägran att skriva under Rambouillet-avtalet. NATO:s angrepp var en direkt följd av det ultimatum som fanns inbyggt i förhand-

lingarna, ingenting annat. I efterhand har det sagts att kriget var ett misstag, att västvärlden snubblade in i en militär konfrontation som man egentligen inte ville ha. Detta är sant såtillvida att den tongivande falangen i det amerikanska säkerhetsetablissemanget, trots varningar, räknade med att serberna skulle kapitulera efter några dagars bombning.

När det stod klart att det illa förberedda kriget var ett ödesdigert misstag började USA:s militärledning öppet distansera sig från politikerna. Så kom strömmen av flyktingar och kriget fick en ny mening. Nu gällde det att bekämpa en »etnisk rensning« som påstods ha varit planerad sedan länge. Det märkliga är att denna efterhandskonstruktion uppfattades som trovärdig och att det idag blivit ett axiom att kriget inleddes för att förhindra folkmord.

Frågan gäller därmed långt mer än om det internationella samfundet har lyckats genomföra sina målsättningar eller ej. Det är i själva verket oklart vilket syfte omvärlden hade och skall man kort karaktärisera hanteringen av Kosovokonflikten får det bli: diagnosen var felaktig, behandlingen inadekvat och värden usel. Under alla faser vidtogs åtgärder som endast bidrog till att situationen förvärrades.

OM MAN VIA ÖPPNA källor försöker rekonstruera vad som hände sedan konflikten trappades upp våren 1998 blir bilden denna: USA ändrar under sommaren sin kritiska attityd till UÇK och blir i realiteten gerillans bundsförvant. Under parol-

len »den albanska oppositionen måste enas« tar man sin hand ifrån den inofficielle presidenten Ibrahim Rugova och medverkar till att UÇK även politiskt blir den dominerande kraften i Kosovo, vilket slutligen bekräftas under förhandlingarna i Rambouillet. I den väpnade konflikt som samtidigt pågick utsatte USA serberna för hårda påtryckningar och tvingade de jugoslaviska säkerhetsstyrkorna under hot om NATO-ingripande att i oktober lämna Kosovo eller dra sig tillbaka till kasernerna. UÇK, som genomgående behandlades mildt, var inte bundet av någon överenskommelse eller hot om sanktioner och kunde obehindrat återta områden som den förlorat. Gerillan provocerade medvetet serberna till aktioner som sedan fördömdes av världssamfundet. Trots enträgna uppmaningar från bland andra Carl Bildt att minska spänningen genom att strypa UÇK:s tillförsel av vapen och manskap vägrade USA att gå med på att Kosovos gränser spärrades. I ett konfliktlösningssperspektiv var detta en bisarr hållning, eftersom den gav en av parterna ett incitament att eskalera konflikten.

I de utkast till politisk lösning som under hösten 1998 författades av amerikanska diplomater togs allt större hänsyn till albanska krav. Slutligen kallas parterna till Rambouillet för att skriva under ett dokument som knappast kan betraktas som en rimlig kompromiss. När »förhandlingarna« spricker utsätts albanerna för en övertalningskampanj av ledande amerikanska politiker och militärer. Avtalstexten ändras och

En kosovoalbansk pojke kikar ut genom gluggen i en metall dörr i närheten av bron i Mitrovica.

UÇK får av allt att döma försäkringar om en särställning i ett framtida Kosovo. Sedan serberna vägrat godta ett avtal som inte definierar Kosovos relationer till den jugoslaviska federationen eller garanterar att provinsen i framtiden kommer att utgöra en del av Jugoslavien – och som dessutom innehåller ett tillägg som ger NATO rätt att uppträda som ockupationsmakt över hela det jugoslaviska territoriet – inleds bombningarna. Samtidigt får den europeiska allmänheten vilsledande information om avtalets innebörd.

Det ligger nära till hands att se detta som ett medvetet försök att avskilja Kosovo från Jugoslavien. Alternativet skulle vara en sällsynt kombination av naivitet och oförlåtliga felbedömningar. Det senare kan naturligtvis inte uteslutas. Vad som trots allt är mycket svårt att förklara är hur USA kunde liera sig med – eller trodde sig kunna kontrollera – en våldsorienterad rörelse av UÇK:s karaktär. Förutom att organisationen klart hade givit uttryck åt extremt nationalistiska målsättningar, fanns kopplingar till internationell kriminalitet som narkotikahandel, vapenaffärer, prostitution och människosmuggling.

Under hela konflikten misslyckades massmedia kapitalt med att ge en opartisk bild av utvecklingen. För att rättfärdiga kriget måste NATO dels visa att det i Kosovo inträffade fruktansvärda brott mot de mänskliga rättigheterna, dels göra troligt att den etniska rensningen var planerad sedan länge. I det läget tillgreps man en psykologisk krigföring som borde ha varit fram-

ska observatörerna i Kosovo hade producerat under hösten 1998 och vintern 1999, innan de drogs tillbaka den 20 mars. I rapporterna finns ett tydligt mönster: UÇK hade efter oktober 1998 initiativet och försökte avsiktligt dra in de jugoslaviska styrkorna i strid. När dessa till sist besvarar angreppen gör de sig vid flera tillfällen skyldiga till brutala övergrepp, men det framgår av dokumenten att det inte rörde sig om provocerade attacker mot civilbefolkningen och allra minst om systematiska aktioner som gick ut på att fördriva albanerna från Kosovo.

Inte heller den nyligen publicerade OSCE-rapporten om situationen 1998–1999 ger några belägg för att jugoslaverna skulle ha påbörjat en omfattande folkfördrivning innan NATO gick till attack. Rapporten upprepar vad vi vet om UÇK-provokationer och jugoslaviska repressalier, samt beskriver hur de jugoslaviska styrkorna efter den 20 mars förbereder sig för ett krig mot NATO genom att placera ut luftvärnspjäser och bygga befästningar. I övrigt konstateras att läget förvärras drastiskt sedan bombningarna påbörjats.

Ännu mer besvärande för NATO är att det fortfarande saknas bevis för att något som påminner om folkmord verkligen skulle ha ägt rum. Efter flera månaders undersökningar, ledda av rättsmedicinare och patologer från femton länder, är antalet döda långt färre än väntat. Gång på gång har det visat sig att uppgifter om massgravar inte bara varit överdrivna utan falska. Det mest kända fallet är Trepçagruvan där 700

sak förändrats under det halvår som gått. Man har låtit UÇK ta över polisen och tillmötesgått organisationens krav på att omvandlas till en säkerhetsstyrka, trots att det inte finns någon grund för detta i FN-mandatet. Det är en öppen fråga i vilken utsträckning gerillan har lämnat ifrån sig sina vapen och fortfarande uppträder den i uniform i olika delar av Kosovo. Såväl albaner som övriga befolkningsgrupper är därmed utlämnade åt UÇK:s godtycke.

Den civila administration – UNMIK – som tillsattes under Bernard Kouchner i juli har inte kunnat påverka utvecklingen. I stället för att organisera en temporär FN-ledd förvaltning har UNMIK i realiteten finansierat den UÇK-dominerade administrationen och snarast uppträtt som observatörer. Domstolsväsendet fungerar inte, försöken att rekrytera serber och andra minoriteter som domare och åklagare har mött stora svårigheter. De förväntas svära domar eden på albanska och ingen kan garantera deras personliga säkerhet. Nyligen bildades en interimistisk regering, där Kouchner visserligen är ordförande, men där ministerierna kontrolleras av UÇK och två övriga albanska partier. Redan detta betraktades av albanerna som ett inträng i deras inre angelägenheter.

Allvarligast är den fullkomliga laglöshet som råder i Kosovo. En serb kan inte röra sig fritt utan eskort och som upptakten till den senaste krisen visar blir även UNHCR-bussar under beskydd av KFOR beskjutna med raketer. Enligt FN har 200.000 människor lämnat Kosovo, de flesta serber, men även ett stort antal romer. Alla ickealbanska folkgrupper – serber, serbo-kroatisktalande muslimer, romer av olika kategorier, turkar och goraner – betraktas som oönskade och utsätts för brutal förföljelse. Mord förekommer dagligen. Människor har misshandlats och lynchats på öppen gata. Ett åttiototal ortodoxa kyrkor har utsatts för skadegörelse eller är raserade

Förföljelserna ursäktades till en början med att det skulle röra sig om hämndaktioner. Denna egendomliga flathet mot uttalat främlingsfientliga stämningar och brutalt våld rimmar illa med de principer NATO gick i krig för, och beteendet kan om ett halvår lika många ha dödas som under kriget mellan UÇK och de jugoslaviska styrkorna 1998. Skillnaden är att offren numera så gott som uteslutande är civila och att det hela pågår under fredsstyrkornas uppsikt.

Det är med andra ord svårt att föreställa sig ett värre fiasko. Oavsett vilka mål man har haft,

»Krajinaledaren Milan Martić står åtalad i Haag som ansvarig för två raketanfall mot Zagreb vilka krävde sju människoliv. Det är uppenbart att det under NATO:s krig förekom en rad övergrepp som enligt alla kriterier är allvarligare än detta.«

mande för västliga demokratier. Massmedia återgav okritiskt obekräftade uppgifter, halvsanningar eller rena lögnar. Vi fick veta att 100.000 män saknades och sannolikt hade mördats, eller att en halv miljon människor riskerade att förlora livet. Senare talades om 40.000, 20.000 eller 10.000 säkra offer för serbiska massmord. Kampanjen hade många motbjudande inslag, men det mest osmakliga var de återkommande jämförelserna med Förintelsen.

Tesen om en sedan länge planerad aktion håller inte vid närmare granskning. Under en period talades mycket om den så kallade Hästskoplanen, men ingen har någonsin sett mer än de skisser som ett tag fanns utlagda på internet av det tyska försvarsministeriet. Något dokument har aldrig presenterats.

För övrigt kunde man – samtidigt som höga företrädare för alliansen spred budskapet om ett planerat folkmord – på amerikanska UD:s egen hemsida läsa de rapporter som de utländ-

människor skulle ha mördats, men där man inte fann ett enda offer. I november meddelade Haagtribunalens chefsåklagare, Carla del Ponte, att man funnit drygt 2.000 kroppar. Visserligen har man sökt igenom endast en tredjedel av de påstådda massgravarna, men det är knappast troligt att man hamnar i närheten av de siffror som tidigare har nämnts. Dessutom finns bland de döda uppenbarligen människor från alla etniska grupper, såväl civila som soldater, och vissa har dött en naturlig död.

PÅ GRUND AV USA:S fruktan för förluster drog KFOR:s inmarsch ut på tiden och man tillät UÇK att obehindrat ta över så gott som hela Kosovo. Gerillan uppträdde som NATO:s allierade, tillsatte borgmästare, organiserade en lokal förvaltning, konfiskerade egendom och började driva in »skatter«, samtidigt som serber och andra ickealbaner utsattes för terror. NATO-trupperna stod handfallna och ingenting har i

Brittiska KFOR-soldater försöker pressa tillbaka demonstrerande kosovoalbaner som vill ta sig över bron i Mitrovica.

visar NATO-operationen att omvärlden inte kan hantera den typ av konflikter som drabbat Balkan.

Man gick in i en konflikt som pågått sedan början av 1900-talet i tron att den orsakats av den serbiska regimens bristande respekt för mänskliga rättigheter. Lösningen blev »utökad autonomi«, trots att det stod fullkomligt klart att en majoritet av albanerna inte accepterade något annat än självständighet. Det räckte inte med den kontroll över Kosovo och det kanske avgörande inflytande över serbisk politik man skulle fått genom att delta i de jugoslaviska och serbiska valen. Man ville ha en egen stat. Om det inte varit för Milošević skulle detta i omvärlden ha betraktats som oresonlig nationalism.

I den situationen fanns två möjligheter. Man kunde ha ställt sig på albanernas sida och genomdrivit Kosovos lösgörande från Serbien, med de konsekvenser det skulle få för den Balkanpolitik som högtidligen proklamerats i Dayton. (Om man på grund av etniska kriterier gav albanerna Kosovo, måste man med samma logik dela Bosnien och Makedonien.) Det andra alternativet var att slå vakt om Jugoslaviens okränkbarhet och tvinga albanerna att gå med på en internationell administration av Kosovo inom ramen för Jugoslavien, för att på sikt i bästa fall uppnå republikstatus.

I stället valde omvärlden att undvika ett klart ställningstagande och lät sig drivas in i ett hörn där man förlorade kontrollen. Det som skulle bli en straffexpedition mot Milošević ledde till öppet krig i Kosovo, allmän förödelse i Jugoslavien och en mänsklig katastrof som ännu pågår. Till yttermera visso gjorde sig NATO-ledningen skyldig till krigsförbrytelser. Krajina-

ledaren Milan Martić står åtalad i Haag som ansvarig för två raketanfall mot Zagreb vilka krävde sju människoliv. Det är uppenbart att det under NATO:s krig förekom en rad övergrepp som enligt alla kriterier är allvarigare än detta. Skulle domstolen undvika att åtala de ansvariga kommer den att förlora varje trovärdighet.

NATO-kampanjen visade dessutom att det inte finns humanitära krig, åtminstone inte om de förs med kravet att undvika egna förluster. Det enda tänkbara alternativet är massiva militära operationer med insats av marktrupper. Ett krig med flyg och kryssningsrobotar måste för att bli effektivt föras på ett sådant sätt att ett lands infrastruktur slås sönder och civilbefolkningen drabbas. Själva poängen är att via oskyldiga människors lidande tvinga fram en kapitulation.

DET SOM HÄNT ÄR ett totalt misslyckande för hela den politiska och diplomatiska kultur som fattar sina beslut utifrån en kombination av »strategiska studier« och amatörpsykologi. Denna till synes rationella miljö är uppenbarligen oförmögen att analysera komplicerade problem och fatta beslut grundade på fakta och principer. Styrda av oartikulerade känslor och oklara motiv handlar beslutsfattarna på ett sätt som är föga relaterat till verkligheten och helt öppet strider mot de moraliska principer de säger sig företräda.

Systemet backas upp av media som inte förmår hålla distansen till makthavarna och som genom sitt arbetssätt och påtvingade dramaturgiska konventioner inte kan utgöra ett korrektiv till den verklighetsbild som produceras av det politiska etablissemanget. I stället för ana-

lys bidrar medierna med emotionellt laddade bilder som får ersätta verkligheten. Resultatet är en atmosfär där till intet förpliktande stämningsslagen av typen »vi kan inte tolerera«, »hur kan detta få förekomma«, »kan vi verkligen stillatigande«, får styra politiskt handlande. Vad detta leder till visar den katastrof som framkallades av NATO:s krigsföring.

Framtiden är för Kosovos del oviss och förmodligen är det för sent att rätta till de misstag som redan gjorts. Att KFOR för att upprätthålla ordningen skulle använda våld mot det formellt upplösta UÇK är mindre troligt. Det skulle leda till en intifada-liknande situation över hela provinsen och händelserna i Mitrovica visar att ledarna för den internationella operationen i Kosovo gör allt för att blidka UÇK-ledarna Hashim Thaqi och Agim Çeku. Att idag med hänvisning till principen om ett multietniskt samhälle förespråka upplösandet av serbiska enklaver är emellertid ett grymt hyckleri. Eftersom KFOR inte är i stånd att bevaka varje familj skulle en av UÇK framdriven »integration« sannolikt leda till att Kosovo helt töms på sina serbiska invånare. I så fall vore problemet löst och man kunde lägga FN:s resolutioner till handlingarna. Det är dock en öppen fråga om ens USA och NATO skulle klara de massmediala påfrestningarna av en sådan utgång. Kanske skulle diskrepansen mellan retorik och verklighet trots allt bli för stor. I varje fall skulle det innebära det slutliga sammanbrottet för en moralisk utrikespolitik. ♣

Kjell Magnusson är forskare vid Centrum för multietnisk forskning, Uppsala universitet. I höstas gav han ut *Rambouilletavtalet: Texten, förhandlingarna, bakgrunden*.